

BARBARA PRZYBYSZEWSKA-JARMIŃSKA

INSTYTUT SZTUKI, POLSKA AKADEMIA NAUK

ORCID 0000-0002-9625-7366

LESZEK JARMIŃSKI

WARSZAWA

MUZYCY ZYGMUNTA III W DOBIE ROKOSZU ZEBRZYDOWSKIEGO

ABSTRAKT Niewykorzystywany dotąd do badań kapeli Zygmunta III rękopiśmienny rejestr przychodów i rozchodów skarbu nadwornego z l. 1606–07 przynosi przede wszystkim informacje związane z podróżami króla i jego dworu w czasie rokoszu Zebrzydowskiego. Zapisywano w nim dworzan, w tym muzyków, którym przedzielono konie i furmanów w związku z przemieszczaniem się królewskiego orszaku, a rzadziej także wypłaty pieniędzy na utrzymanie i pensji. Wymieniono nazwiska lub imiona niektórych instrumentalistów i śpiewaków, polskich i włoskich, oraz najpewniej wszystkich zatrudnianych w tym czasie przez króla trębaczy i bębniistów.

SŁOWA KLUCZOWE Zygmunt III, rokosz Zebrzydowskiego, kapela królewska, włoscy muzycy królewscy, Asprilio Pacelli, Vincenzo Bertolusi, polscy muzycy królewscy, królewscy trębacze skandynawscy, królewscy bębniści, podróże dworu królewskiego

ABSTRACT *Sigismund III's Musicians at the Time of Zebrzydowski Rebellion.* The handwritten royal court treasury revenue and expenditure ledger of 1606–07, previously not studied in the context of Sigismund III's music ensemble, mostly contains data concerning the travels undertaken by the king and his retinue during the Zebrzydowski Rebellion. The ledger lists musicians to whom horses and carters were assigned in connection with the royal retinue's journeys, and also, more rarely, expenditure on salaries and maintenance. The surnames or first names of some of the Polish and Italian instrumentalists and singers are given, as well as probably all the trumpeters and drummers employed by the king in those years.

KEYWORDS Sigismund III, Zebrzydowski Rebellion, royal ensemble, Italian musicians at the royal court, Asprilio Pacelli, Vincenzo Bertolusi, Polish royal musicians, royal trumpeters from Scandinavia, royal drummers, royal court travels

Życie muzyczne na dworze Zygmunta III (1587–1632) jest przedmiotem badań od ponad stu lat¹, a powstały w ich rezultacie obraz jest ciągle nie tylko niepełny, ale wręcz fragmentaryczny. Jeżeli chodzi o królewskich muzyków, ich biografie są w zdecydowanej większości bardzo słabo znane, a w wielu wypadkach przedstawiane w piśmiennictwie muzykologicznym dane i ich interpretacje w efekcie nowych poszukiwań lub przypadkowo odnajdowanych informacji źródłowych muszą być weryfikowane. Niestety, w odróżnieniu od czasów panowania ostatnich Jagiellonów² oraz Stefana Batorego³, zasadnicza w takich badaniach dokumentacja w formie list płac dla muzyków Zygmunta III zachowała się tylko wrywkowo. W dotychczasowych badaniach historycy muzyki korzystali przede wszystkim ze źródeł skarbowych przechowywanych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie, w zespole Archiwum Skarbu Koronnego, a konkretnie w jego działach: I. Rachunki królewskie, III. Rachunki nadworne, IV. Księgi rekognicji, V. Księgi kwitów i VI. Księgi asygnat, zawierających oprócz odnotowanych należności pieniężnych i wypłat także wykazy muzyków, którym przydzielano konie i owies w związku z podróżami dworu, sukno na ubranie czy prowiant, jak również przypadkowo zachowane kwity, jakimi poszczególni muzycy własnoręcznym podpisem potwierdzali odbiór pieniędzy. W szczególności Anna Szweykowska, już niemal sześćdziesiąt lat temu, na tej podstawie przedstawiła wstępny skład kapel (polskiej i włoskiej) oraz zespołu trębaczy od początków panowania Zygmunta III do roku 1602 (w odniesieniu do trębaczy zasadniczo do 1605 r.)⁴. Poza tu wymienionymi, z czasów Zygmunta III znane są jedynie informacje o muzykach z l. 1626–29 z Archiwum Skarbu Nadwornego, którego fragmenty

- 1 Nie sposób przytoczyć tu wszystkich przyczynków, które w ciągu dziesięcioleci badań przynosiły nowe ustalenia i/lub hipotezy na temat muzyków Zygmunta III (niektóre z nich zostaną wymienione w toku niniejszego artykułu). W formie książkowej zostały one zebrane i uzupełnione w pracach (dotyczących także kapel Władysława IV i Jana Kazimierza oraz Karola Ferdynanda Wazy): Anna i Zygmunt M. Szweykowscy, *Włosi w kapeli królewskiej polskich Wazów*, Kraków 1997; Barbara Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory polskich Wazów*, Warszawa 2007. Jeżeli chodzi o biografie członków kapeli Zygmunta III, najpełniejsza jest opublikowana stosunkowo niedawno monografia Aleksandry Patalas *De Asprilio Pacello ac illius musica Conterfectum adhuc non perfectum*, Warszawa 2021 (= Fontes Musicae in Polonia, B/VI).
- 2 Zachowane obficie rachunki dworu, w tym kapeli, zostały znakomicie wykorzystane w książce Elżbiety Głuszczy-Zwolińskiej *Muzyka nadworna ostatnich Jagiellonów*, Kraków 1988 (= Muzyka Polska w Dokumentacjach i Interpretacjach).
- 3 Życie muzyczne na dworze tego króla nie było dotąd przedmiotem systematycznych badań muzykologów. Muzycy działający na jego dworze zostali uwzględnieni w: Dominik Kadzik, *Dwór polski Stefana Batorego*, Uniwersytet Jagielloński 2018 (dysertacja doktorska; bardzo dziękujemy dr. Dominkowi Kadzikowi za udostępnienie nam tej pracy) oraz w publikacjach tego autora, m.in.: „Spis dworzan zmarłego króla polskiego Stefana Batorego”, wyd. Dominik Kadzik, *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne* 143 (2016) zesz. 1, s. 185–212.
- 4 Anna Szweykowska, „Przeobrażenia w kapeli królewskiej na przełomie XVI i XVII wieku”, *Muzyka* 13 (1968) nr 2, s. 3–21.

znajdują się obecnie w Riksarkivet w Sztokholmie⁵. Zdecydowana większość nowych ustaleń została dokonana dzięki gromadzeniu szczątkowych informacji ze źródeł rozproszonych, polskich i obcych (przede wszystkim włoskich). W niniejszym tekście zostanie wyzyskany rękopis z Archiwum Skarbu Koronnego w AGAD, znajdujący się w niewykorzystywanym dotąd przez badaczy historii muzyki oddziale I. Rejestry podatkowe⁶.

Podróże dworu królewskiego Zygmunta III, a w tych ramach również kapeli muzycznej i grupy muzyków reprezentacyjnych (trębacz i bębniści), w pierwszych dekadach panowania króla najczęściej odbywały się na trasie Kraków–Warszawa, a także Warszawa–Wilno (w 1589 i 1601 r. również dalej – do Inflant). Wybrani muzycy towarzyszyli też królowi w wyjazdach za granicę – w l. 1593–94 i w 1598 r. do Szwecji. Lata 1606–07, czyli czas rokoszu Zebrzydowskiego, wyróżniają się o tyle, że poza typowymi destynacjami obejmują także przemieszczanie się pomiędzy obozami wojskowymi na terenie Rzeczypospolitej⁷, przy czym w tych podróżach uczestniczyła tylko część dworu, a jeżeli chodzi o personel muzyczny, przy królu byli w takich wypadkach trębacze i bębniści, podczas gdy kapela wokально-instrumentalna pozostawała najpewniej przy królowej i królewiczu w Krakowie. Taką rzeczywistość ukazuje, należący do oddziału Rejestrów podatkowych Archiwum Skarbu Koronnego w AGAD, rękopiśmienny rejestr przychodów i rozchodów skarbu nadwornego za l. 1606–07⁸. Nie zawiera on list wypłat dla całej kapeli, ale informacje o przydziale koni (wyjątkowo innego środka transportu) na podróż wybranej grupy muzyków (wymienionych z imienia czy nazwiska lub nie), jak również o dystrybucji strawnego oraz jurgielu dla niektórych z nich. Z całą pewnością nie są to dane pozwalające na ustalenie ówczesnego składu królewskiego zespołu wokально-instrumentalnego, ale jeżeli chodzi o muzyków reprezentacyjnych, można przyjąć, że w odniesieniu do roku 1607 zawarty w tym źródle wykaz wypłat dla trębaczy i bębniści, o którym niżej, obejmuje wszystkich lub prawie wszystkich członków tej grupy.

5 Sztokholm, Riksarkivet, Extranea IX, 84, zob.: Barbara Przybyszewska-Jarmińska, „Muzyka i finanse. Nieznane źródła do dziejów życia muzycznego na dworze królewskim polskich Wazów, I”, *Muzyka* 44 (1999) nr 1, s. 83–100, zwłaszcza s. 85–96.

6 W artykule stosowane są następujące skróty nazw archiwów, ich zespołów i oddziałów: Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Metryka Koronna (MK), Archiwum Skarbu Koronnego (ASK), I. Rachunki królewskie (RK), I. Rejestry podatkowe (RP), III. Rachunki nadworne (RN), IV. Księgi rekognicji (KR), V. Księgi kwitów (KK), VI. Księgi asygnat (KA), Archiwum Narodowe w Krakowie (ANK).

7 Miejsca i czas pobytu króla w tych dwóch latach podano w: Marek Wrede, *Itinerarium króla Zygmunta III*, Warszawa 2019, s. 211–225.

8 AGAD, ASK, RP 175.

W porządku chronologicznym informacje o muzykach w omawianym rękopisie zaczynają się od pojedynczego wpisu dotyczącego tylko raz występującego w źródle trębacza, niejakiego Ferensa, któremu w Krakowie 29 I 1606 r. wypłacono należne mu 5 florenów:

Ferens tubicini⁹ ad r[ati]o[ne]m 29 Ian[uarii] [1606] fl. 5¹⁰.

16 II 1606 r., kiedy król wybierał się z Krakowa do Warszawy na sejm, a razem z nim podróżował jego dwór, konie na wyjazd przydzielono m.in. kapeli, wymienianym razem włoskim oraz polskim instrumentalistom i śpiewakom¹¹:

Patarth musico¹² equi 5.

Abrahamo musico¹³ equi 3.

Vincentio organistae¹⁴ equi 3.

Wieliczka Paulo¹⁵ equi 2.

- 9 Identyfikacja trębacza o takim imieniu lub nazwisku następuje z trudnością. W grupie muzyków reprezentacyjnych Zygmunta III był trębacz Ferens Gall (niekiedy zwany Virkońskim), notowany od maja 1598 r., kiedy jechał do Szwecji, do roku 1601, kiedy zmarł (jego żona odebrała w Wilnie 27 II 1602 r. należne mu pieniądze, zob.: AGAD, ASK, KR 11, k. 1119). Musi zatem chodzić o inną osobę, być może o Andrzeja Ferensa, działającego za panowania Zygmunta III i Władysława IV, a niewykluczone, że nawet Jana Kazimierza (wówczas jako Ferens „stary”), ale pewności w tej identyfikacji nie ma, zob.: B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 167.
- 10 AGAD, ASK, RP 175, k. 238v.
- 11 AGAD, ASK, RP 175, k. 241–241v.
- 12 Antonio Patart, włoski puzonista, notowany w kapeli Zygmunta III w l. 1598–1612, przy czym jest prawdopodobne, że przybył do Polski już w roku 1596 (wcześniej działał na dworach w Grazu i Monachium). Jego motet *Vir inclite Stanislae* został zamieszczony w antologii *Melodiae sacrae* Vincenza Gigliego (Vincentiusa Liliusa, Kraków 1604), zob.: Hieronim Feicht, „Przyczynki do dziejów kapeli królewskiej w Warszawie za rządów kapelmistrzowskich Marca Scacchiego”, w: Hieronim Feicht, *Studia nad muzyką polskiego renesansu i baroku*, red. Zespół, Kraków 1980, s. 256–257; A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 12–15; A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 38–41, 121; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 200.
- 13 Abraham Zitte (Sitte), włoski kornecista, notowany w kapeli Zygmunta III w l. 1598–1626, zob.: A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 12–15; A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 51, 53, 121; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 222–223.
- 14 Vincenzo Bertolusi (Bertholusi), pochodził z Murano k. Wenecji, zm. w Kopenhadze 18 IX 1608 r., włoski organista, kompozytor, członek kapeli Zygmunta III w l. 1595–1607, następnie organista króla Danii Chrystiana IV, zob.: A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 12–15; A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 40–43, 45, 120; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 156.
- 15 Paweł Będoński zwany Wieliczka i pod takim przezwiskiem najczęściej występujący w źródłach (zob. AGAD, ASK, KK 7, k. 8 – autograficzne pokwitowanie z 1595, w którym muzyk napisał o sobie: „Ja Paweł Będoński Wieliczka przezwany”), polski tenor, na dworze królewskim Stefana Batorego (najprawdopodobniej od 22 V 1583 r., AGAD, ASK, RK 253, I, k. 161) i Zygmunta III (od roku 1587 do – według dotychczasowego stanu badań – 1603), zob.: B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 220 (tu jako Wieliczka).

Radziemiński cantori¹⁶ et Lorenzo¹⁷, Joanni Marco¹⁸, Hanusi¹⁹, Joanni Kurowski²⁰, p[at]ri Horatio²¹, Abrek²², Stephanek²³, Joanni Łukowski²⁴, Bandkowski²⁵ – person[is] n[umero] 10 per equu[m] 1, fac[it] equi 10.

- 16 Zapewne Jerzy Radziemiński, polski śpiewak, o którym dotąd wiadano jedynie, że był serwitem i muzykiem królewskim (nieznanej specjalności), wzmiankowanym w odniesieniu do l. 1607–09 w miejskich księgach krakowskich, zob.: Stanisław Tomkowicz, „Do historii muzyki w Krakowie”, *Rocznik Krakowski* 10 (1907), s. 198–199.
- 17 Lorenzo Bellotti, być może pochodzący z Bergamo, włoski duchowny, tenor, który przybył na dwór Zygmunta III prawdopodobnie z kapelmistrzem Giulio Cesare Gabussim w roku 1601 i jest notowany jako muzyk królewski jeszcze w 1624 roku. Jego motet *O Domine Jesu Christe* został zamieszczony w *Melodiae sacrae* Liliusa, zob.: H. Feicht, „Przyczynki”, s. 253–254; A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 15; A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 40–43, 45, 120; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 155–156.
- 18 Giovanni Marco Materanus (Materano), włoski tenor, który przybył na dwór Zygmunta III prawdopodobnie z Giulio Cesare Gabussim w roku 1601 i jest notowany jako muzyk królewski jeszcze w 1639 roku. Osiadł w Polsce, zm. między 21 XII 1639 a 4 VIII 1642 r., zob.: H. Feicht, „Przyczynki”, s. 258; A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 15; A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 40–43, 45, 120; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 192.
- 19 Osoba niezidentyfikowana. Wśród muzyków wymienionych na ostatniej dotąd znanej liście kapelistów Zygmunta III, pochodzącej z 1602 r., kiedy przydzielono dworowi konie na podróż z Wilna do Warszawy, znajduje się Jasiek skrzypek. W 1605 r. w rachunkach królewskich został wymieniony puzonista Jan Gomer (Gommer), 1584–1654, pochodzący z rodziny, która przybyła do Rzeczypospolitej z Brunzowu. Pozostawał on w kapeli jeszcze w początkach panowania Jana Kazimierza, zob.: A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 16; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 178, 172–173). Czy któryś z tych dwóch muzyków jest tożsamy z Hanusem, nie wiadomo.
- 20 Jan Kurowski (w młodości określany jako Jasiek lub Jan Kurek), polski kornecista, należący do kapeli Stefana Batorego, przyjęty ponoć do kapeli 13 V 1576 r., ale w rachunkach pojawia się od roku 1579 (D. Kadzik, *Dwór polski*, s. 478) początkowo jako śpiewak (zob. rkp. AGAD, ASK. RK 260, k. 164, 170v) i od początku panowania Zygmunta III do 1604 roku. Od 1605 r. w cechu muzyków krakowskich, także jako starszy cechu. Zm. przed 11 VIII 1618 r., zob.: S. Tomkowicz, „Do historii muzyki”, s. 197; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 186–187.
- 21 Bartolomeo Horatio, włoski bas notowany w kapeli Zygmunta III w l. 1598–1602. Nie wiadano dotąd, że był osobą duchowną i pozostawał w zespole po 1602 r., zob.: A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 12–15; A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 35, 51, 53, 120; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 177.
- 22 Mikołaj Abrek (Habrek), polski tenor, należący do kapeli Stefana Batorego być może od 1577 r. (tak na podstawie aktu z 22 II 1599 r. w rkp. AGAD, MK 143, k. 115), a na pewno od 22 V 1583 r. (zob.: D. Kadzik, *Dwór polski*, s. 480–481), po czym od 1587 r. przez niemal cztery dekady był muzykiem Zygmunta III. Zm. przed 3 II 1626 r., zob.: Wanda Dobrowolska, „Do dziejów dworu królewskiego w Polsce”, *Kwartalnik Historyczny* 48 (1934), s. 321–323; H. Feicht, „Przyczynki”, s. 252; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 174–175.
- 23 Stefanek skrzypek, wymieniony na liście polskich muzyków królewskich, którzy w l. 1601–02 byli z dworem w Wilnie, zob.: A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 16; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 213.
- 24 Jan Łukowski, zapewne tożsamy z Janem Łukowiczem, muzyk królewski nieznanej specjalności, będący od wielu lat w służbie Zygmunta III, kiedy ten w 1614 r. darował mu wójtostwo wsi Żebry w ówczesnym powiecie wąsokim w ziemi wiskiej województwa mazowieckiego (dziś w województwie podlaskim) i 1/3 dochodów z tamtejszego młyna na rzece Wissa. Wydaje się, że nazwisko „Łukowicz”, znane z Metryki Koronnej, jest bardziej wiarygodne, zob.: B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 190.
- 25 Muzyk o takim nazwisku nie jest znany. Niewykluczone, że w źródle zostało ono zniekształcone (podawane głosem i źle zrozumiane), a chodziło o Pawła Piątkowskiego, polskiego alta, który należał do kapeli Stefana Batorego od 12 XI 1579 r. (D. Kadzik, *Dwór polski*, s. 482–483), a następnie do zespołu Zygmunta III; zm. przed 1 III 1621 r., zob.: B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 202–203.

Reliquis personis musicis vector Augustinus ex Vallo Cra[co]v[i]en[si]²⁶ conduct[us], qui habuit cu[m] sociis equ[os] 47.

Zadbano także o transport instrumentów i materiałów nutowych:

Ad regalia, violas et cantoru[m] libros equi 4²⁷.

Wielkości kapeli na podstawie tych zapisów nie da się ustalić, ponieważ nie wiadomo, ile osób liczyła grupa „pozostałych muzyków”, czyli tych, którym, w odróżnieniu od czternastu instrumentalistów i śpiewaków z listy imiennej, nie przydzielono konkretnej liczby koni. Znajdujemy jedynie informację, że wyznaczony do ich przewozu furman Augustyn miał wraz z towarzyszami czterdzieści siedem koni, co nie pozwala nawet stwierdzić z pewnością, że wszystkie te konie były potrzebne do transportu zespołu muzycznego.

Jeżeli chodzi o dużą grupę muzyków reprezentacyjnych, nie odnotowano wprowadzie nazwisk trębaczy i bębniaków, ale podano ich liczbę (w sumie osiemnaście osób) oraz ogólną liczbę przydzielonych im koni:

Tubicinatoribus S[acrae] M[aiestatis] R[egi]ae person[is] n[umero] 16 equi 16.
Timpanistis 2 equi 2²⁸.

Po drodze z Krakowa do Warszawy, zapewne 26 II w Mszczonowie, dokonano wypłaty strawnego za dziesięć dni podróży muzykom polskim i trębaczom, nie wymienając we wpisie do rejestru przychodów i rozchodów ich nazwisk²⁹:

Musicis Polonis n[umer]o³⁰ cum S[acra] M[aiestate] R[egi]a praemissis cuil[ibe]t per g[r]³¹ et pro diebus stacionis 10 – fl. 67/10.
[...]
Tubicinat[oribus], timpanistis n[umer]o³² [pro³³] d[iebus] 10 – fl. 48.

W źródle nie podano liczby muzyków, którym wypłacono strawne, a w związku z brakiem informacji o stawce dziennej nie można ustalić z pewnością, ilu ich było. W wypadku trębaczy i bębniaków wydaje się, że pieniądze należały się wszystkim

26 Chodzi tu o tzw. Wał Krakowski, przedmieście krakowskie ciągnące się poza murami miasta po stronie wschodniej.

27 AGAD, ASK, RP 175, k. 241.

28 AGAD, ASK, RP 175, k. 241v.

29 AGAD, ASK, RP 175, k. 237v–238.

30 Pozostawione wolne miejsce na wpisanie liczby muzyków.

31 Pozostawione wolne miejsce na wpisanie wysokości stawki w groszach.

32 Pozostawione wolne miejsce na wpisanie liczby trębaczy i bębniaków.

33 W rękopisie przez pomyłkę: „per”.

tym, którym przydzielono konie na drogę, czyli osiemnastu osobom. Co do muzyków polskich, ich liczba nie jest znana. Co najmniej siedmiu było wymienionych w przytoczonym wyżej wykazie czternastu muzyków, którym przydzielono konie na podróż z Krakowa do Warszawy, ale ilu było polskich instrumentalistów i śpiewaków w grupie muzyków pozostałych, nie wiadomo.

W Warszawie dwór pozostał do początków drugiej dekady czerwca. Dwunastego tego miesiąca dokonano zapłaty dworowi jurgieltu za kwartał. Między innymi wypłaty otrzymało piętnastu trębaczy, wymienionych w wykazie w sposób umożliwiający ich identyfikację, i dwóch bębniistów. Trzynastu z nich dostało po 36 florenów, a czterech po florenów 46:

Tubicinoribus Kolakowsky³⁴, Sreter³⁵, Peter Ertson³⁶, Nerkowsky³⁷, Ptaskowski³⁸, Hans Braum³⁹, Magnus⁴⁰, Erik Tomson⁴¹, Michel⁴², Elias⁴³, Thomasz⁴⁴, bembenn[icom] 2 – per fl. 36 fl. 468.

34 Trębacz Kolakowski był w tym czasie kilku, zob.: B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 183–184. Nie wiadomo, o którego tu chodzi.

35 Prawdopodobnie Balthasar (Balcer) Szreter (Sreter, Srether), trębacz królewski, not. od 1598 r., zob.: A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 18. W tym czasie żył jeszcze wieloletni trębacz królewski, działający na dworze Stefana Batorego i Zygmunta III, występujący w źródłach jako Szreter (Sreter), ale we własnoręcznych pokwitowaniach Schröter, o imieniu Bartłomiej, który zmarł w Krakowie między 20 IX a 28 X 1606 r., zob.: B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 215–216; tu Bartłomiej i Balthasar Szreter zostali utożsamieni. Identyfikacja „Sretera”, wymienionego w cytowanym tu wykazie bez imienia, z Bartłomiejem Szreterem nie jest niemożliwa.

36 Występujący też w źródłach jako Petter (Peter) Erthson (Ertson, Herston, Herthson, Ortson), trębacz królewski, not. w maju 1598 r., gdy Zygmunt III jechał do Szwecji, oraz w dotychczasowej literaturze przedmiotu do 1602 r., gdy przebywał w Wilnie, zob.: W. Dobrowolska, „Do dziejów dworu”, s. 335; A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 18; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 177.

37 Mikołaj Nerkowski, trębacz królewski, not. wg dotychczasowej wiedzy w l. 1598–1602, zob.: B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 196.

38 Jakub Ptazkowski, trębacz królewski, not. wg dotychczasowej wiedzy w l. 1601–05, zob.: B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 205.

39 Hans (Jan) Braun, trębacz królewski, not. w maju 1598 r., gdy Zygmunt III jechał do Szwecji, oraz w dotychczasowej literaturze przedmiotu do roku 1602, zob.: W. Dobrowolska, „Do dziejów dworu”, s. 335; A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 18; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 159.

40 Wawrzyniec Magnus, szwedzki trębacz królewski, not. wg dotychczasowego stanu wiedzy w l. 1598–1602, zm. przed 1620 r., zob.: W. Dobrowolska, „Do dziejów dworu”, s. 335; A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 18; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 191.

41 Właściwie Erik Tomason, szwedzki trębacz królewski, który uciekł z ojczyzny do Polski po porażce Zygmunta III w walce z Karolem Sudermańskim o władzę w Szwecji w 1598 r., zob.: *Slaktarebenck, czyli krwawe jatki księcia Karola Sudermańskiego*, przekł. i opr. Wojciech Krawczuk, Kraków 2017 (= *Źródła do Dziejów Relacji Polsko-Szwedzkich* 3), s. 118; Wojciech Krawczuk, *Wierni królowi. Szwedzi i Finowie na uchodźstwie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w pierwszej połowie XVII wieku*, Kraków 2019, s. 174.

42 Michel Alleker (Alker, Halleker), trębacz królewski, not. wg dotychczasowej wiedzy w roku 1605 oraz w l. 1622–29, zob.: A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 18–19; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 152 wraz z 177 i 194.

43 Elias, prawdopodobnie Klude, trębacz królewski, not. wg dotychczasowej wiedzy w roku 1605, zob.: A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 18–19.

44 Thomas (Tomasz) Vrom, trębacz królewski, not. wg dotychczasowego stanu wiedzy w roku 1605, zob.: A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 18–19.

Jacob Pel⁴⁵, Thorstin⁴⁶, Balczer Fraitag⁴⁷, Henrik Fin⁴⁸ – per fl. 46 fl. 184.

Fac[it] fl. 652⁴⁹.

W czasie zagrożenia ze strony wojsk rokoszan, którzy zgromadzili się najpierw w kwietniu w Stężycy, a następnie w czerwcu w Lublinie, Zygmunt III, odbywszy sejm, zbierał się z dworem do wyjazdu z Warszawy, biorąc pod uwagę różne destynacje (w planie była na przykład podróż Wisłą do Prus), ale ostatecznie zdecydował się na powrót do Krakowa, utrzymując czas wyjazdu w tajemnicy, co spowodowało, że nie wiadomo na pewno, czy wyruszył 12 czy 14 czerwca.

Planowanej podróży z Warszawy do Krakowa dotyczy wykaz zatytułowany „Ad communia”⁵⁰, w którym zapisano kilkudziesięciu dworzan i przydzielonych im furmanów, wraz z liczbą koni. Jeżeli chodzi o muzyków, jedyny raz w tym źródle został w nim wymieniony ówczesny kapelmistrz Asprilio Pacelli⁵¹, wzmiankowany w polskich źródłach niezmiennie rzadko, a tu po raz pierwszy w dokumencie wytworzonym na dworze królewskim; inna rzecz, że jego nazwisko zostało skrócone do „Pa.” (zob. il. 1). Obok niego znajdujemy na liście ośmiu instrumentalistów i śpiewaków, w zdecydowanej większości włoskich; trzydziestu sześciu innych muzyków oraz piętnastu trębaczy i dwóch bębniistów wymieniono sumarycznie, nie podając ich nazwisk czy imion. Kapelmistrz z pewnością miał pod swoją opieką chłopców-śpiewaków, stąd przydzielono mu aż sześć koni. Pięć koni było potrzebnych, aby przewieźć instrumenty (zob. il. 2):

45 Jakub Pel (Pel, Pell), trębacz królewski, not. w maju 1598 r., gdy Zygmunt III jechał do Szwecji, oraz w dotychczasowej literaturze przedmiotu do roku 1613, zob.: W. Dobrowolska, „Do dziejów dworu”, s. 335; A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 18; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 201.

46 Właściwie Erik Tärstenson, szwedzki trębacz, który uciekł z ojczyzny do Polski po porażce Zygmunta III w walce z Karolem Sudermańskim o władzę w Szwecji w 1598 r., zob.: *Slaktarebenck*, s. 118; W. Krawczuk, *Wierni królówi*, s. 174. Not. wg dotychczasowego stanu wiedzy w l. 1601–05, ale zapewne był wśród trębaczy królewskich wcześniej, zob.: B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 217.

47 Właściwie Baltzer Fredag, trębacz królewski, który uciekł z ojczyzny do Polski po porażce Zygmunta III w walce z Karolem Sudermańskim o władzę w Szwecji w 1598 r., zob.: *Slaktarebenck*, s. 118; W. Krawczuk, *Wierni królówi*, s. 174. Datę zgonu zasugerowała Anna Szweykowska („Przeobrażenia”, s. 18; tak też w B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 170), przypuszczając, że krzyżyk umieszczony w rachunkach dworu przy wypłacie muzyka w styczniu 1605 (AGAD, ASK, RK 337, k. 216) oznacza zgon. Zapewne krzyżyk dostawiono w okresie późniejszym, skoro trębacz ten żył jeszcze w czerwcu 1606 roku.

48 Henrik Fin (Phin, Pfinn Andris), not. w maju 1598 r., gdy Zygmunt III jechał do Szwecji, oraz w dotychczasowej literaturze przedmiotu do roku 1602, zob.: W. Dobrowolska, „Do dziejów dworu”, s. 335; A. Szweykowska, „Przeobrażenia”, s. 18; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 168.

49 AGAD, ASK, RP 175, k. 248.

50 AGAD, ASK, RP 175, k. 249.

51 Jego kapelmistrzostwo w zespole Zygmunta III jest potwierdzone od grudnia 1602 r. do śmierci w maju 1623 r., zob.: A. Patalas, *De Asprilio Pacello*, s. 10–47, zwłaszcza s. 36 i nast.

Ad musicos capellae mag[ist]ro Pa. – Jonsza⁵² eq[ui] 4, Bydłatko⁵³ 2,

Antonio Pedardy⁵⁴ – Badurka⁵⁵ 3, Cholewa⁵⁶ 2.

Fac[it] eq[ui] 11.

[...]

Reliquis Vars[ovi]ae conduct[is] per fl. 12:

[...]

Tubicinat[oribus] 15 equi 15,

Timpanistis 2 equi 2,

[...]

Musicis Vincentio⁵⁷ 3, Regiano⁵⁸ 2, Jacobo violistae⁵⁹ 2, Francisco⁶⁰ 2, Abrahamo⁶¹ 3, Erhardo⁶² 2, Pika⁶³ 2, reliquis person[is] 36 per eq[uum] 1, sub instrumenta eq[ui] 5.

Omni[bus] fac[it] eq[ui] 57.

52 Nazwisko furmana.

53 Nazwisko furmana.

54 Antonio Patart, zob. przyp. 12.

55 Nazwisko furmana.

56 Nazwisko furmana.

57 Niemal na pewno Vincenzo Bertolusi, zob. przyp. 14. W tym czasie był w kapeli także Vincenzo Gigli (znany bardziej jako Wincenty Lilius), włoski tenor. Wydaje się jednak, że umieszczony wśród muzyków na pierwszym miejscu był raczej organista, a nie śpiewak.

58 Giacomo Abbiati (Jacopo Abbatis), ur. w Reggio we Włoszech, alt, w kapeli królewskiej od roku 1601 do śmierci, zm. w 1634 r., zob.: B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 151–152.

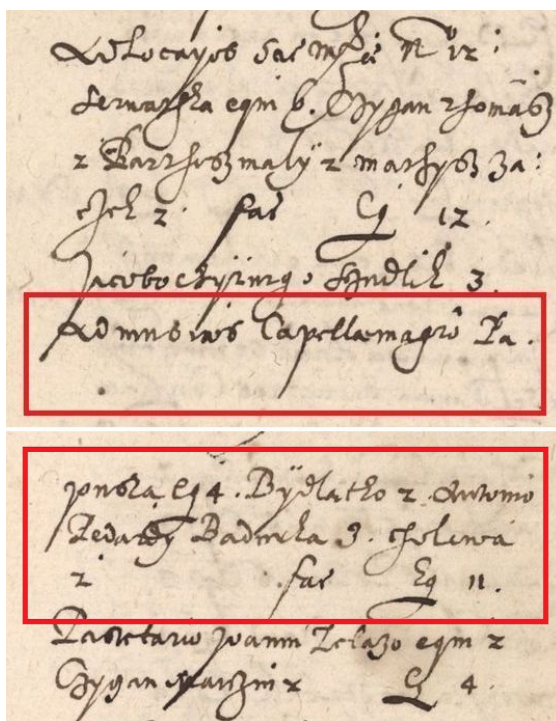
59 Jacobus (Jacopo) Merlis, włoski wiolista, w kapeli królewskiej not. w l. 1598–1607. W 1607 r. przeniósł się na służbę króla Danii Chrystiana IV, zob.: A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 35, 44, 120 (jako Jacopo, wiolinista); B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 193.

60 Być może Francesco Banni, włoski muzyk królewski, prawdopodobnie puzonista, not. wg dotychczasowych badań w l. 1598–1602, zm. przed rokiem 1623, zob.: A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 12–15; A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 52, 220; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 154.

61 Abraham Zitte, zob. przyp. 13.

62 Zapewne Erard Lesław (Gerard, Herard Leslau), muzyk królewski pochodzenia niemieckiego, według Aleksandra Polińskiego (Aleksander Poliński, *Dzieje muzyki polskiej w zarysie*, Lwów–Warszawa 1907, s. 124) puzonista. W dotychczasowej literaturze (m.in. S. Tomkowicz, „Do historii muzyki”, s. 197; H. Feicht, „Przyczynki”, s. 257; Adolf Chybiński, *Słownik muzyków dawnej Polski do roku 1800*, Kraków 1949, s. 70–71; *Słownik muzyków polskich*, red. Józef Chomiński, t. I, Warszawa 1964, s. 221; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 187–188) błędnie wskazywano, że był notowany w kapeli królewskiej od 1604 roku. Błąd, prawdopodobnie o charakterze „literówki”, wprowadził Stanisław Tomkowicz; powołując się na zapis, w którym wymieniono Erarda Lesława, muzyka królewskiego, w księdze ławniczej krakowskiej (obecnie ANK, Akta miasta Krakowa, 29/33/31, s. 802), odnoszący się do 19 II 1614 r., podał on w krótkim biogramie Lesława, że chodziło o rok 1604. Ze wskazanego aktu, w którym jest mowa o wniesionej m.in. przez muzyka w imieniu żony Anny Lencówny protestacji wobec ostatniego testamentu (z 1613 r.) zmarłego Wawrzyńca Lenca, ojca Anny, wynika, że istniał jego poprzedni testament z 1611 roku. Już w tym dokumencie, również zachowanym (ANK, Akta miasta Krakowa, 29/33/772, s. 699–700), wzmiankowany jest Lesław jako muzyk królewski. Zgodnie z obecnym stanem wiedzy byłaby to najwcześniejsza znana o nim informacja.

63 Sebastian Pika (Pica), śląski śpiewak, bas, wymieniany w źródłach polskich w grupie włoskich muzyków królewskich, not. 1601–23, zm. przed 20 VI 1624 r. (wcześniej działał na dworach w Monachium i Pradze), zob.: A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 15; A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 40, 53; B. Przybyszewska-Jarminińska, *Muzyczne dwory*, s. 203–204.

Il. 1. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego, I. Rejestry podatkowe (dalej AGAD, ASK, RP) 175, k. 249 (fragmenty)

19 VI 1606 r., tuż po zakończeniu zjazdu opozycyjnej szlachty w Lublinie i wydaniu uniwersału złożenia rokoszu (15 VI)⁶⁴, doszło do spektakularnego wjazdu króla z oddziałami zbrojnymi do Krakowa. Wcześniej Wawel opuścił z tysiącem wojska przywódca rokoszu Mikołaj Zebrzydowski, który, wykorzystując swoje stanowisko starosty krakowskiego, mającego do dyspozycji oddział żołnierzy dla zapewnienia porządku w mieście, zgromadził dodatkowe siły i obsadził nimi Zamek⁶⁵.

Znaczna część dworu pozostała w Krakowie do 27 IV następnego roku⁶⁶, a królowa Konstancja z królewiczem Władysławem jeszcze dłużej, ale nie król, który z wojskiem i wybranymi dworzanami, w tym trębaczami, okres od ok. połowy sierpnia do połowy października 1606 r. spędził w obozach.

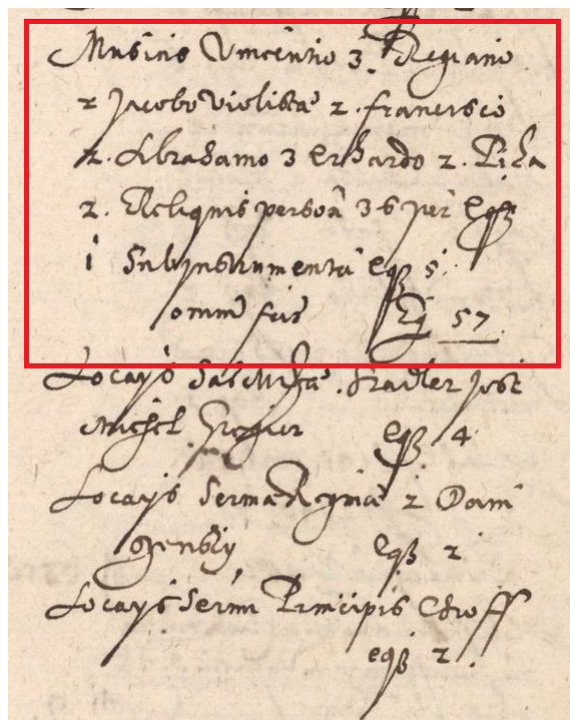
W Krakowie w początkach sierpnia nastąpiła kolejna płatność dla siedemnastu trębaczy i bębniaków, niewymienionych jednak z nazwiska. Pieniądze wypłacono:

64 Agnieszka Pawłowska-Kubik, *Rokosz sandomierski 1606–1609. Rzeczpospolita na politycznym rozdrożu*, Toruń 2019, s. 132–137.

65 M. Wrede, *Itinerarium*, s. 213–214.

66 Ibid., s. 219–220.

Tubicinor[ibus] et timpan[istis] n[umero] 17 fl. 896/9⁶⁷.

Il. 2. AGAD, ASK, RP 175, k. 249 (fragment)

11 VIII Zygmunt III wyjechał do obozu pod Wiślicą, gdzie gromadził wierne sobie siły obywatelskie i gdzie zostały wypracowane tzw. artykuły wiślickie⁶⁸. Stamtąd 20 VIII został wyekspediowany do Krakowa człowiek chorążego koronnego, niejaki Kowalewski, któremu zapłacono 2 floreny, aby sprowadził trębaczy:

Kowalewski, servitori d[omi]ni vexil[l]iferi Regni⁶⁹, misso Cra[coviam] pro adducen[dis] tubicinibus eadem die [20 VIII] fl. 2⁷⁰.

Wydaje się, że nie chodziło o cały zespół reprezentacyjny, ale jedynie jego część. W każdym razie 23 IX w obozie pod Wiślicą wypłacono po 13 florenów strawnego pięciu trębaczom oraz bębniście Krzysztofowi Prawińskiemu:

67 AGAD, ASK, RP 175, k. 248v.

68 M. Wrede, *Itinerarium*, s. 215; A. Pawłowska-Kubik, *Rokosz*, s. 147–156.

69 Sebastian Sobieski, chorąży koronny.

70 AGAD, ASK, RP 175, k. 247v.

In Wiszlicza tubicinat[oribus] Nerkowsky⁷¹, Petter Ertson⁷², Michel⁷³, Thomas⁷⁴, Ptazkowski⁷⁵, timpan[istae] Chr[ist]offer⁷⁶, omnibus r[ati]one diar[iorum] per fl. 13 d[ie] 23 septemb[ris] [1606] fl. 78⁷⁷.

Po opuszczeniu obozu pod Wiślicą król ze swoimi sprzymierzeńcami i oddziałami wojskowymi udał się do Janowca. Tam w początkach października doszło do ugody z opozycjonistami, która – jak wiadomo – okazała się tymczasowa i nie zakończyła rokoszu⁷⁸. Wojska zostały rozpuszczone, a król dokonał 16 X uroczystego wjazdu do Krakowa, świętując, jak się wówczas wydawało, koniec wojny domowej. Muzyczną aurę powitania Zygmunta III, podczas którego odśpiewano *Tē Deum laudamus*, słysząc było też trąby i bębny, opisał Alessandro Cilli⁷⁹ w *Historia delle sollevationi natabili seguite in Pollonia*⁸⁰.

W kwietniu 1607 r. król z dworem ponownie udawał się do Warszawy na sejm. Z okresu poprzedzającego wyjazd nie ma w omawianym rękopisie informacji o muzykach i śpiewakach. Skądinąd wiadomo, że w tej grupie na pewno nie było wymienianych rok wcześniej Vincenza Bertolusiego i Jacoba Merlisa, którzy opuścili w początkach 1607 r. kapelę Zygmunta III i już 5 IV zostali odnotowani w duńskich źródłach jako muzycy króla Danii Chrystiana IV⁸¹.

71 Mikołaj Nerkowski, zob. przyp. 37.

72 Petter Erthson, zob. przyp. 36.

73 Michel Alleker, zob. przyp. 42.

74 Thomas Vrom, zob. przyp. 44.

75 Jakub Ptazkowski, zob. przyp. 38.

76 Krzysztof Prawiński, syn Macieja Prawińskiego vel Kowieńskiego, bębniasty i kotlisty Stefana Batorego oraz Zygmunta III, bębniasty i kotlista królewski not. od maja 1598 do roku 1607, zob.: Martinus Baronius, *Vita, gesta et miracula beati Esaiæ Poloni Cracoviensis*, Cracoviae 1610, s. 16–17; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 185–186.

77 AGAD, ASK, RP 175, k. 248v.

78 Jarema Maciszewski, *Wojna domowa w Polsce 1606–1609*, cz. 1: *Od Stężyca do Janowca*, Wrocław 1960, s. 269; A. Pawłowska-Kubik, *Rokosz*, s. 159 i nast.

79 Alessandro Cilli, ponoć królewski śpiewak, prawdopodobnie tenor, którego działalności w tym charakterze nie potwierdzają jednak rachunki królewskie, choć pozostawał w służbie Zygmunta III w l. 1595–1617, równocześnie będąc agentem wielkiego księcia Toskanii, zob.: A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 58–60; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 161–162.

80 *Historia delle sollevationi natabili seguite in Pollonia gl'anni del Signore 1606, 1607 e 1608, e dell'ationi heroiche e memorabili imprese fatte in Moscovia dall'Invittissimo Sigismondo III, re del Gran Regno di Pollonia e de Sveti, Gotti e Vandali re hereditario*, Pistoia 1627, s. 81, zob. tłumaczenie polskie wydane jako: Alessandro Cilli, *Historia buntów możnowładczych w Polsce w latach 1606–1608, Historia Moskwy*, przekł. Anna Broczkowska-Nguyen, opr. i wyd. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski, Opole 2012, s. 59.

81 Angul Hammerich, Catharinus Elling, „Die Musik am Hofe Christian's IV. von Dänmark”, *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft* 9 (1893), s. 75; A. i Z. Szwejkowscy, *Włosi w kapeli*, s. 43; Barbara Przybyszewska-Jarmińska, „W poszukiwaniu dawnej świetności. Głosy do książki Anny i Zygmunta Szwejkowskich *Włosi w kapeli królewskiej polskich Wazów*”, *Muzyka* 43 (1998) nr 2, s. 101; Bjarke Moe, „Italian Music at the Danish Court during the Reign of Christian IV. Presenting a Picture of Cultural Transformation”, *Danish Yearbook of Musicology* 38 (2010–11), s. 17.

Cenna jest natomiast lista wypłat dokonanych dla trębaczy 26 IV 1607 r., tuż przed ruszeniem dworu w drogę do Warszawy (zob. il. 3):

Tubicinatorib[us], die 26 aprilis Crac[oviae]:

Kolakowskiemu ⁸²	fl. 36
Peter Ertson ⁸³	fl. 36
Hans Braun ⁸⁴	fl. 36
Magnus ⁸⁵	fl. 36
Nerkowsky ⁸⁶	fl. 36
Erik Thomson ⁸⁷	fl. 36
Ptaszkowsky ⁸⁸	fl. 36
Michel Alleker ⁸⁹	fl. 36
Helias Klude ⁹⁰	fl. 36
Thomas Vrom ⁹¹	fl. 36
Chr[ist]offero timpan[istae] ⁹²	fl. 36
Rogaczki timpan[istae] ⁹³	fl. 36
Jacobo Pell ⁹⁴	fl. 46
Balthasari Freitag ⁹⁵	fl. 46
Henrik Fin ⁹⁶	fl. 46
Erik Torsthein ⁹⁷	fl. 46
Balthasari Srether ⁹⁸ demortuo	
ad r[ati]o[ne]m retten[torum] sol[utu]m	fl. 60 ⁹⁹
Omnibus fac[it]	fl. 676 ¹⁰⁰ .

82 Zob. przyp. 34.

83 Petter Erthson, zob. przyp. 36.

84 Zob. przyp. 39.

85 Wawrzyniec Magnus, zob. przyp. 40.

86 Mikołaj Nerkowski, zob. przyp. 37.

87 Erik Tomason, zob. przyp. 41.

88 Jakub Ptazkowski, zob. przyp. 38.

89 Zob. przyp. 42.

90 Elias Klude, por. przyp. 43.

91 Zob. przyp. 44.

92 Krzysztof Prawiński, zob. przyp. 76.

93 Stanisław Rogacki, bębniista i kotlista królewski, not. w l. 1601–06, a jeżeli jest tożsamy z trębaczem królewskim Stanisławem Rogawskim, także w roku 1625, zob.: A. Szwejkowska, „Przeobrażenia”, s. 18; B. Przybyszewska-Jarmińska, *Muzyczne dwory*, s. 206–207.

94 Jakub Peł, zob. przyp. 45.

95 Baltzer Fredag, zob. przyp. 47.

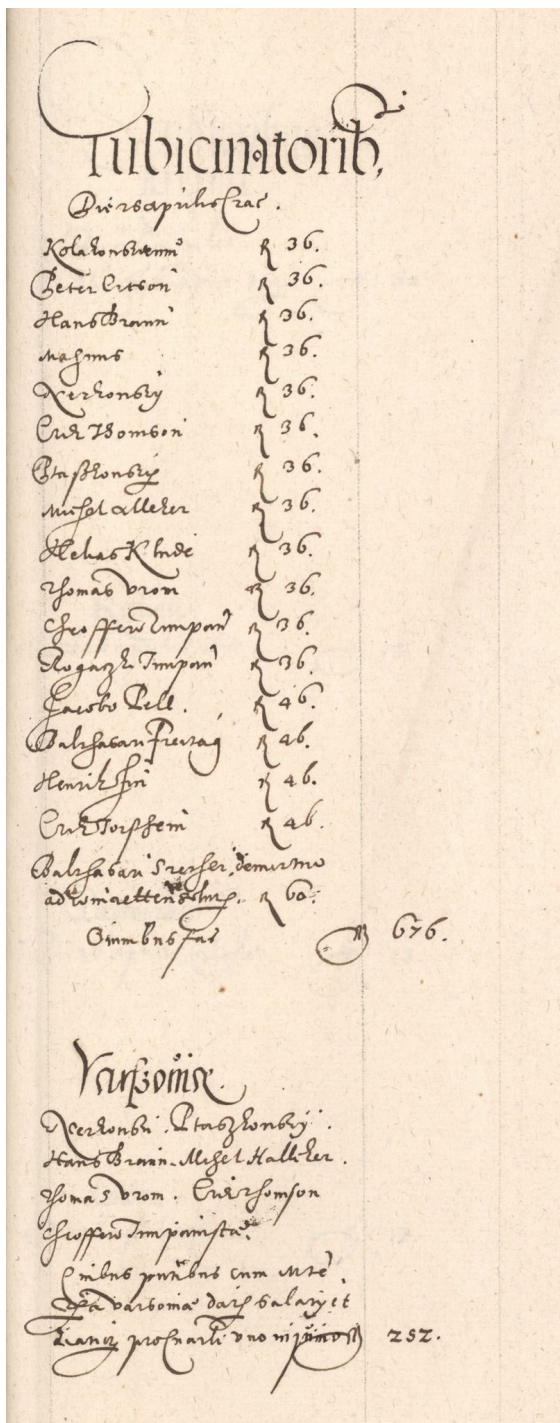
96 Zob. przyp. 48.

97 Erik Tärstenson, zob. przyp. 46.

98 Balthasar Szreter, zob. przyp. 35 (podane tam informacje można uzupełnić o przybliżony czas śmierci: przed 26 IV 1607 r.).

99 Pieniądze z pewnością wypłacono rodzinie.

100 AGAD, ASK, RP 175, k. 278.

Il. 3. AGAD, ASK, RP 175, k. 278 (fragment)

Już następnego dnia król z orszakiem i wojskiem wyjechał do Warszawy. Towarzyszyli mu prawdopodobnie nieliczni członkowie kapeli, a wśród nich włoski kornecista Abraham Zitte, niektórzy trębacze i bębniści, którym przydzielono konie, podczas gdy dla większości muzyków wynajęto za 100 florenów statek, którym popłynęli Wisłą (zob. il. 4):

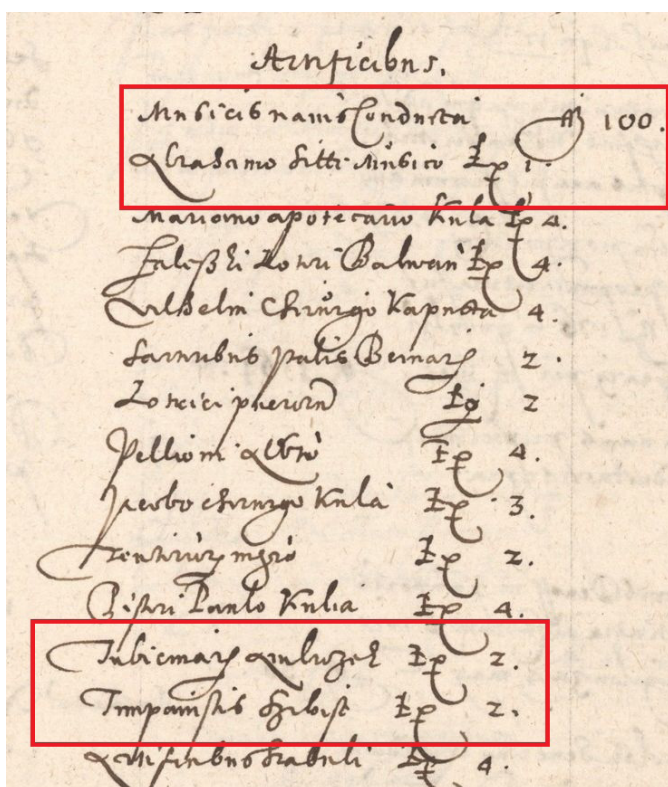
Musicis navis conducta fl. 100.

Abrahamo Sitti¹⁰¹ musico eq[uus] 1.

[...]

Tubicinat[oribus] Ambrozek¹⁰² eq[ui] 2.

Timpanistis Szibist¹⁰³ eq[ui] 2¹⁰⁴.

Il. 4. AGAD, ASK, RP 175, k. 286 (fragment)

101 Abraham Zitte, zob. przyp. 13.

102 Nazwisko lub imię furmana.

103 Nazwisko furmana.

104 AGAD, ASK, RP 175, k. 286.

Muzycy podróżujący wodą, podobnie jak przemieszczający się konno lub na wozach w orszaku królewskim, dotarli do Warszawy przed 7 V, kiedy rozpoczynał się sejm. Zapewne wkrótce po wjeździe do miasta króla z kawalkadą, co nastąpiło 6 V, dokonano wypłaty za dziewięć dni ostatniej podróży z Krakowa, m.in. sześciu trębaczom i dwóm bębniom:

Tubicinatorib[us] 6, timpanistis 2: cuil[ibe]t in personam dietim per g[r] 8, fac[it] uni fl. 2/12 et person[is] 8 fl. 17/6¹⁰⁵.

Z kolei 22 V, również w Warszawie, zapłacono muzykom włoskim 625 florenów i 5 groszy:

In exolucione musicorum Itolorum Varsoviae die 22 Maii dat[i] fl. 625/5¹⁰⁶.

O wypłacie dla muzyków polskich w tym czasie nie ma w rękopisie wzmianki. Zwraca jednak uwagę, że choć w większości wykazów śpiewaków i instrumentalistów występują oni razem, niezależnie od pochodzenia, w jednym przypadku wyróżniono grupę muzyków polskich, a tutaj włoskich. Nie wydaje się, żeby miało to znaczyć, że istniały dwa odrębne zespoły muzyczne. Może to świadczyć o różnych źródłach finansowania tych dwóch grup, które współtworzyły jedną, kierowaną przez Asprilia Pacellego, międzynarodową kapelę.

Wracając do trębaczy i bębniów, niektórym z nich kolejnej wypłaty jurgieltu i strawnego za jeden kwartał w wysokości 252 florenów dokonano jeszcze w Warszawie, w czerwcu 1607 r. (zob. il. 3):

Nerkowski¹⁰⁷, Ptaszkowski¹⁰⁸, Hans Braun¹⁰⁹, Michel Halleker¹¹⁰, Thomas Vrom¹¹¹, Erik Thomson¹¹², Chr[ist]offero timpanistae¹¹³.

Quibus p[raese]ntibus cum M[aiesta]te R[egi]a Varsoviae dat[i] salarii et diarior[um] pro quar[ta]li uno in iunio fl. 252¹¹⁴.

Zygmunt III wraz z dworem przebywał na Zamku Królewskim, a następnie w obozie w okolicach Warszawy, na północ od Nowego Miasta, niemal do końca

105 AGAD, ASK, RP 175, k. 274. Podana kwota wypłaty dla ośmiu osób fl. 17/6 jest błędna, powinna wynosić fl. 19/6.

106 AGAD, ASK, RP 175, k. 304.

107 Mikołaj Nerkowski, zob. przyp. 37.

108 Jakub Ptaszkowski, zob. przyp. 38.

109 Zob. przyp. 39.

110 Michel Alleker, zob. przyp. 42.

111 Zob. przyp. 44.

112 Erik Tomason, zob. przyp. 41.

113 Krzysztof Prawiński, zob. przyp. 76.

114 AGAD, ASK, RP 175, k. 278.

czerwca, kiedy ruszył z wojskiem w kierunku Warki. W pobliżu tej miejscowości, nad Pilicą, doszło 1 VII do pierwszej potyczki z rokoszanami¹¹⁵. Część dworu miała, unikając działań wojennych, jechać bezpośrednio z Warszawy do Krakowa. W tej grupie, która ruszyła w drogę najprawdopodobniej w ostatniej dekadzie czerwca, byli królewscy muzycy. Dla kapeli przeznaczono dwadzieścia sześć koni, a dodatkowo jednego konia na przewiezienie wioli:

Item reliquis Cracc[ovi]am versus recta Varsovia remissis per fl. 10.
Capellae musicorum equi 26.
Ad instrumentu[m] violae eq[uus] 1¹¹⁶.

Wydaje się, że trębacze pozostali przy królu, nie podróżowali zatem z kapelą. Na ich temat jest tylko wzmianka o przydzieleniu im furmana dysponującego dwoma końmi:

Ad tubicinatores Szibisth eq[ui] 2¹¹⁷.

Podsumowując, źródło zawiera kolejne przyczynki do dziejów kapeli Zygmunta III na początku XVII wieku. W odniesieniu do kilku muzyków (Pawła Będońskiego (Wieliczki), Bartolomea Horatia, prawdopodobnie Erarda Lesława (Leslaau), Jana Kurowskiego, Jerzego Radziwińskiego, skrzypka Stefanka) wydłuża potwierdzony czas ich działalności w zespole królewskim. W wypadku Jana Kurowskiego pokazuje, że przynależność do cechu muzyków krakowskich nie uniemożliwiała pozostawiania w kapeli królewskiej. Przynosi najwcześniejszą wzmiankę wytworzoną w kancelarii Zygmunta III dotyczącą bytności w Rzeczypospolitej kapelmistrza Asprilia Pacellego (inna rzecz, że jego nazwisko skrócono do „Pa”), a także informację o stanie duchownym Bartolomea Horatia oraz mało precyzyjne świadectwa obecności w kapeli nieznanych lub niezidentyfikowanych muzyków: Hanusa i, jeżeli pisarz nie popełnił błędu zapisując nazwisko – niejakiego Bandkowskiego. Na podstawie wykazów muzyków, którym przydzielano w związku z podróżami konie (zwłaszcza listy odnoszącej się do powrotu dworu z Warszawy do Krakowa w czerwcu 1606 r.), można oszacować w przybliżeniu wielkość polsko-włoskiej kapeli królewskiej w tym czasie. Liczyła ona prawdopodobnie ponad czterdziestu instrumentalistów i śpiewaków, nie licząc chłopców-dyskantystów. Choć w sumie wymieniono w spisie czterdzieści pięć osób, to jednak w przypadku trzydziestu sześciu z nich nie wiadomo na pewno, czy wszystkie były muzykami, ponieważ nie jest wykluczone, że z niektórymi kapelistami podróżowali ich służący. Dane dotyczące roku 1607 są jeszcze mniej szczegółowe.

115 M. Wrede, *Itinerarium*, s. 221–223.

116 AGAD, ASK, RP 175, k. 289v.

117 Ibid., loc. cit.

Wówczas większość muzyków (jednak w nieznaną liczbę) popłynęła z Krakowa do Warszawy statkiem, a wracała, w dwóch oddzielnie podróżujących grupach, na wozach lub konno. Można przypuszczać, że do Warszawy w związku z sejmem 1607 r. udał się mniejszy zespół niż w roku poprzednim, nie tylko ze względu na odejście co najmniej dwóch muzyków, lecz także z uwagi na fakt, że królowa z królewiczem pozostali w Krakowie, a z nimi część dworu, w której, jak się wydaje, musiał też być personel muzyczny.

W czasie rokoszu szczególną była rola grupy muzyków reprezentacyjnych. Dzięki badanemu źródłu znamy jej skład w 1607 roku. Dowiadujemy się, że trębacz określany zwykle jako Tomasz, nazywał się Vrom, a znany z imienia Elias (Helias) – Klude, że obok aktywnego w kapeli Zygmunta III i wcześniej Stefana Batorego trębacza Bartłomieja Szretera, najprawdopodobniej, jak sugerują jego autograficzne pokwitowania (podpisane Schröter), pochodzenia niemieckiego, w składzie był także inny trębacz o nazwisku Szreter (Sreter, Srether) – Baltazar. Źródło potwierdza, że w grupie tej, liczącej w dobie rokoszu czternastu–szesnastu trębaczy i dwóch bębniistów, większość stanowili Skandynawowie.

BIBLIOGRAFIA

- Chybiński, Adolf. *Słownik muzyków dawnej Polski do roku 1800*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1949.
- Cilli, Alessandro. *Historia buntów możnowładczych w Polsce w latach 1606–1608, Historia Moskwy*, przekł. Anna Broczkowska-Nguyen, opr. i wyd. Janusz Byliński, Włodzimierz Kaczorowski. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Św. Krzyża, 2012.
- Dobrowolska, Wanda. „Do dziejów dworu królewskiego w Polsce”. *Kwartalnik Historyczny* 48, nr 2 (1934): 319–336.
- Feicht, Hieronim. „Przyczynki do dziejów kapeli królewskiej w Warszawie za rządów kapelmistrzowskich Marca Scacchiego”. W: Hieronim Feicht, *Studia nad muzyką polskiego renesansu i baroku*, red. Zespół, 243–289. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1980.
- Głuszczyk-Zwolińska, Elżbieta. *Muzyka nadworna ostatnich Jagiellonów*. Kraków: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1988 (= *Muzyka Polska w Dokumentacjach i Interpretacjach*).
- Hammerich, Angul, Catharinus Elling. „Die Musik am Hofe Christian’s IV. von Dänmark”. *Vierteljahrsschrift für Musikwissenschaft* 9, nr 1–2 (1893): 62–98.
- Kadzik, Dominik. *Dwór polski Stefana Batorego*. Dysertacja doktorska, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2018.
- Krawczuk, Wojciech. *Wierni królowi. Szwedzi i Finowie na uchodźstwie w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w pierwszej połowie XVII wieku*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2019.
- Maciszewski, Jarema. *Wojna domowa w Polsce 1606–1609. Cz. 1, Od Stężycy do Janowca*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1960.
- Moe, Bjarke. „Italian Music at the Danish Court during the Reign of Christian IV. Presenting a Picture of Cultural Transformation”. *Danish Yearbook of Musicology* 38 (2010–2011): 15–32.

- Patalas, Aleksandra. *De Asprilio Pacello ac illius musica Conterfectum adhuc non perfectum*. Warszawa: Sub Lupa, 2021 (= Fontes Musicae in Polonia, B/VI).
- Pawłowska-Kubik, Agnieszka. *Rokosz sandomierski 1606–1609. Rzeczpospolita na politycznym rozdrożu*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2019.
- Poliński, Aleksander. *Dzieje muzyki polskiej w zarysie*. Lwów–Warszawa: H. Altenberg, E. Wende i Spółka, 1907.
- Przybyszewska-Jarminińska, Barbara. *Muzyczne dwory polskich Wazów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2007.
- Przybyszewska-Jarminińska, Barbara. „Muzyka i finanse. Nieznane źródła do dziejów życia muzycznego na dworze królewskim polskich Wazów, I”. *Muzyka* 44, nr 1 (1999): 83–100.
- Przybyszewska-Jarminińska, Barbara. „W poszukiwaniu dawnej świetności. Głosy do książki Anny i Zygmunta Szweykowskich *Włosi w kapeli królewskiej polskich Wazów*”. *Muzyka* 43, nr 2 (1998): 91–115.
- Slaktarebenck, czyli krwawe jatki księcia Karola Sudermańskiego*, przekł. i opr. Wojciech Krawczuk. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, 2017 (= Źródła do Dziejów Relacji Polsko-Szwedzkich 3).
- Słownik muzyków polskich*, red. Józef Chomiński. T. I. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Muzyczne, 1964.
- „Spis dworzan zmarłego króla polskiego Stefana Batorego”, wyd. Dominik Kadzik. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Historyczne* 143, zesz. 1 (2016): 185–212.
- Szweykowska, Anna. „Przeobrażenia w kapeli królewskiej na przełomie XVI i XVII wieku”. *Muzyka* 13, nr 2 (1968): 3–21.
- Szweykowska, Anna, Zygmunt M. Szweykowski. *Włosi w kapeli królewskiej polskich Wazów*. Kraków: Musica Iagellonica, 1997.
- Tomkowicz, Stanisław. „Do historii muzyki w Krakowie”. *Rocznik Krakowski* 10 (1907): 187–208.
- Wrede, Marek. *Itinerarium króla Zygmunta III*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper, 2019.

SIGISMUND III'S MUSICIANS AT THE TIME OF THE ZEBRZYDOWSKI REBELLION

Research into Sigismund III's court ensemble has so far been conducted by music historians on the basis of treasury documents kept at the AGAD (Central Archives of Historical Records) in Warsaw, in the following sections of the Archive of the Royal Treasury: 1. Royal accounts, III. Court accounts, IV. Books of estate, V. Books of receipt and VI. Books of payment confirmation, all for the years 1587–1602 (and fragmentarily until 1605). More specifically, Anna Szweykowska drew on those sources to present a preliminary reconstruction of the forces of the (Polish and Italian) ensemble between 1587 and 1602 and the special ceremonial ensemble up to 1605 (Anna Szweykowska, 'Przeobrażenia w kapeli królewskiej na przełomie XVI i XVII wieku' [Changes in the royal chapel around the turn of the sixteenth and seventeenth centuries], *Muzyka* 13 (1968) no. 2, pp. 3–21). The royal treasury documents for subsequent years of the seventeenth century were removed from the Royal Castle by the Swedes in 1656 and mostly lost, though fragments of the Archive of the Court Treasury for 1626–29 can now be found at the Riksarkivet in Stockholm (cf. Barbara Przybyszewska-Jarminińska, 'Muzyka i finanse. Nieznane źródła do dziejów życia muzycznego

na dworze królewskim polskich Wazów, I' [Music and finance: unknown sources for the history of musical life at the royal court of the Polish Vasas, I], *Muzyka* 44 (1999) no. 1, pp. 83–100). The vast majority of new findings concerning the royal musicians are based on fragmentary information from various scattered sources.

This article draws on a manuscript from the Archive of the Royal Treasury, contained in section I. Tax registers (hitherto overlooked by musicologists), under the shelf mark 175. This source comprises a revenue and expenditure ledger of the royal treasury for 1606–07. Probably due to its being misplaced among public treasury tax records, this document did not attract the Swedish invaders' attention during the Deluge, and it remained in the Polish archives. The manuscript provides information related, first and foremost, to the journeys undertaken by Sigismund III and his court in 1606 and the first half of 1607, that is, during the Zebrzydowski Rebellion. Successive records list courtiers, including musicians to whom horses and carters were assigned in connection with the royal retinue moving between Cracow and Warsaw, and more rarely also moneys expended on salaries and maintenance. The surnames or first names of some of the Polish and Italian instrumentalists and singers are given, as well as probably all the trumpeters and drummers employed by the king in those years.

Translated by Tomasz Zymer

Dr Leszek Jarmiński ukończył studia historyczne na Uniwersytecie Warszawskim, przez wiele lat był związany z Papieskim Instytutem Studiów Kościelnych w Rzymie, po czym pracował w Instytucie Historii PAN w Warszawie. Jest autorem m.in. książki *Bez użycia siły. Działalność polityczna protestantów w Rzeczypospolitej u schyłku XVI wieku* (Warszawa 1992) i edycji krytycznej *Germanicus Malaspina (1591–1598)*, vol. 1: (1 XII 1591–31 XII 1592), Kraków 2000 (= Acta Nuntiaturae Poloniae XV/1). Zajmuje się historią polityczną XVI–XVII w., w tym zwłaszcza polityką wyznaniową i relacjami Rzeczypospolitej z Papieństwem.
leszek.jarminski@gmail.com

Dr hab. Barbara Przybyszewska-Jarmińska ukończyła studia muzykologiczne na Uniwersytecie Warszawskim, jest profesorem w Instytucie Sztuki PAN, redaktorem naczelnym serii *Monumenta Musicae in Polonia*. Opublikowała m.in. książki: *The Baroque*, part 1: 1595–1696 jako t. 3 w serii *The History of Music in Poland* (przekł. John Comber, Warszawa 2002, wersja w języku polskim w 2006), *Muzyczne dwory polskich Wazów* (Warszawa 2007), *Muzyka pod patronatem polskich Wazów. Marcin Mielczewski* (Warszawa 2011, wersja w języku angielskim w 2014). Przygotowała wydania źródłowo-krytyczne wielu kompozycji muzyków związanych z dworem królewskim polskich Wazów, m.in. Luki Marenzia, Asprilia Pacellego, Marcina Mielczewskiego, Franciszka Liliusa, Marca Scacchiego, Kaspára Förstera jun.
barbara.przybyszewska-jarminska@ispan.pl
